

З ІСТОРІЇ АРХЕОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

УДК 904 (477) "18/19" (092)Д. Щербаківський

АНАЛІЗ ДОКУМЕНТІВ ТА МАТЕРІАЛІВ ОСОБИСТОГО НАУКОВОГО АРХІВУ ДАНИЛА ЩЕРБАКІВСЬКОГО

О. О. Франко

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000

Проаналізовано матеріали особистого архіву видатного українського археолога, етнологічного музеєзнавця та мистецтвознавця народної сакральної архітектури, одного із фундаторів Київського міського музею, заступника голови Всеукраїнського археологічного комітету (ВУАК), організатора і викладача Археологічного інституту Данила Михайловича Щербаківського (1877–1927), який зберігається в Науковому архіві Інституту археології Національної Академії наук України.

Документи є цінним джерелом з історії розвитку археологічної та інших наук кінця XIX–першої третини XX ст. Зосереджені матеріали не тільки центрального регіону України, а й Галичини, Буковини, Закарпаття.

Ключові слова: Д. Щербаківський, архів, археологія України, ВУАН, народна архітектура, етнологія, ВУАК.

Данило Михайлович Щербаківський народився 18 грудня 1877 р. у с. Шпиченці Сквирського повіту Київської губернії (тепер Житомирської обл.) Його батько, Михайло Щербаківський, був сільським священиком, високоосвіченою, художньо обдарованою людиною, поетом і письменником, володів кількома мовами. Він створив всі умови для всебічного розвитку своїх дітей. Сини М. Щербаківського Вадим і Данило стали відомими вченими. Вадим Михайлович (1876–1957) – один із фундаторів Полтавського краєзнавчого музею (зокрема його археологічного відділу), дослідник Гінцівської палеолітичної стоянки, у 1922 р. емігрував до Чехословаччини, де продовжував наукову діяльність, був проректором Українського Вільного Університету в Празі та першим ректором УВУ у Мюнхені (1945–1951). Автор праць: “Трипільська культура”, “Формація української нації” (обидві Прага, 1941), “Кам’яна доба на Україні” (Мюнхен, 1947) та ін.

В особистому фонді Д. Щербаківського зберігаються автопортрет батька

Д. М. Щербаківський

вченого, фото родини, значна сімейна епістолярія, що характеризує те середовище, в якому проходили дитячі та юнацькі роки братів Щербаківських.

Середню освіту Д. М. Щербаківський здобув у Третій київській гімназії, яку закінчив 1897 р. із золотою медаллю. 1901 р. він закінчив й історико-філологічний факультет Київського університету і був залишений на кафедрі російської історії для підготовки до професорської діяльності [18, оп. 151, од. зб. 205, 392].

Під керівництвом В. Б. Антоновича розпочалися археологічні дослідження молодого вченого. За дорученням підготовчого комітету XIII Археологічного з'їзду в Катеринославі і за планом В. Б. Антоновича, Д. М. Щербаківський проводить археологічні розкопки в межах Київської та Херсонської губерній. В особистому архіві вченого зберігся звіт про розкопки курганів в Олександрівському та Єлизаветградському повітах [16, ф. 9, од. зб. 2].

Роботи Д. М. Щербаківського започаткували комплексне вивчення краю в археологічному, історичному та етнографічному аспектах. 1902 р. в "Киевской старине" він опублікував свою першу статтю "Бібліотека Вишневецького замку". 1904 р. – надрукував статтю "Фундушева запись князя Любарта Луцкой церкви Иоанна Богослова" в журналі "Чтение Общества Нестора Летописца", а 1905 р. – перше археологічне дослідження "Раскопки курганов на пограничьи Киевской и Херсонской губ."

З 1902 р. розпочалися систематичні експедиції Д. М. Щербаківського в ці та інші губернії України з метою поповнення фондів Полтавського земського та київських музеїв.

Довелось йому відбути військову повинність – деякий час він служив на Кавказі.

Обставини змусили Д. М. Щербаківського у 1906 р. переїхати до Умані, де протягом кількох років він викладав у гімназії, але у вільний та канікулярний час продовжував наукові дослідження.

Постійні екскурсії, допомога у вивченні рідного краю, консультації, нова методика викладання історії зробили ім'я Д. М. Щербаківського найпопулярнішим у гімназії та місті, про що говорить епістолярія, дарчі фотографії, вірші та посвячення любимому вчителю та чудовому вихователю. Серед його учнів – відомий археолог Петро Курінний, громадська діячка Надія Суровцева та ін.

Але Д. М. Щербаківський не поривав наукових зв'язків з Києвом, залучав своїх учнів до наукової діяльності. Директор Київського історичного музею М. Ф. Біляшівський запросив Д. М. Щербаківського 1910 р. на посаду завідувача відділами історично-побутовим та народного мистецтва. Незабаром музей скерував молодого вченого до Європи з метою ознайомлення з роботою музеїв, що мали велику багаторічну практику, передові методи збору, експонування та зберігання фондів. Д. М. Щербаківський вивчав музейну справу в Берліні, Мюнхені, Нюрнберзі, Дрездені, Парижі, Відні, Венеції, Вероні, Кракові та Львові. В особистому фонді вченого зберігаються ілюстрації архітектурних пам'яток, планів та етнографічних матеріалів з різних європейських міст.

Повернувшись до Києва, Д. М. Щербаківський, разом з М. Ф. Біляшівським розпочали велику роботу з реконструкції музею і перетворення його на осередок вивчення української культури, побуту і народної творчості. Завдяки постійним експедиціям 1911–1913 рр. стали періодом розквіту музею та великих фондкових поповнень.

Перша світова війна поламала плани вченого. Він був мобілізований у діючу армію офіцером артилерії. Але й тут, за тяжких умов війни, Д. М. Щербаківський продовжував збирати матеріали з етнографії, мистецтва та архітектури. В його особистому фонді збереглися тисячі фотографій, малюнків, планів, пісень, оповідань, прислів'їв, зібраних ним під час військових дій в Галичині. Він цікавився життям наукових кіл Києва та Петербурга, вів інтенсивне листування з багатьма вченими.

Після революції Д. М. Щербаківський з головою поринув у роботу в Київському музеї, розгорнув діяльність зі створення краєзнавчих та історичних музеїв, займався організацією Картинної галереї, яка відокремилась від Київського музею, поповненнями з приватних колекцій. Роботу в музеї він поєднував з викладанням в інститутах – Археологічному, Пластичних мистецтв, Архітектури, Київському художньому інституті – читав лекції з історії, археології та етнографії. Збереглися записи його лекцій, наукові дослідження, рецензії вченого на праці своїх учнів. Після закриття Археологічного інституту, Д. М. Щербаківський організував спеціальну курси при Археологічному комітеті, де працював “товаришем” замісником голови ВУАКу і одночасно вів семінари молодих музейних працівників. [16, од. зб. 108, арк. 38].

31 липня 1922 р. ВУАК видала йому мандат, за яким доручала “справу повернення до Києва історико-художніх цінностей, які були забрані з музеїв Києво-Печерської Лаври та Софіївського Собору Комісією з вилучення церковних цінностей і перевезти їх у Київ” [16, од. зб. 108, арк. 6]. У фонді ВУАК збереглися мандат та посвідчення (копії) Д. М. Щербаківського, видані відділом народної освіти: “Видано сие удостоверение хранителю 1-го Государственного музея тов. Щербаковскому Д. М. в том, что он командировується в Москву Главполитпросветом Украины для производства отбора церковных ценностей, изъятых на Украине и имеющих музейное значение, для передачи их музеям” [16, од. зб. 108, арк. 7].

У Москві Д. М. Щербаківський розшукав музейні реліквії, привіз їх до Києва і розмістив у найбільш придатному для цього приміщенні музею [16, ф. ВУАК, од. зб. 108, арк. 36; ф. 9, од. зб. 110]. У “Библиотечных известиях” за 1923 р. вчений подав інформацію про кількість і стан збереження цих реліквій.

Д. М. Щербаківський став на заваді знищення музею тому, що велась підготовка до передачі музейних фондів іншим музеям та інститутам.

1 жовтня 1926 р. музей передано з відання Політосвіти в розпорядження Укрнауки, що відкривало нові перспективи в науковій роботі. В грудні 1926 р. за участю Д. М. Щербаківського ВУАК підготував перший том “Записок ВУАК”, в якому були матеріали з історії, археології, історії мистецтв. У січні 1927 р. учений взяв активну участь в організації археологічної виставки. Цього ж року

ВУАН звернулося до Д. М. Щербаківського з пропозицією про його участь у святкуванні 70-річного ювілею видатного українського історика академіка Д. І. Багалія – одного з фундаторів Української Академії наук, її віце-президента [16, од. зб. 108, арк. 73].

Д. М. Щербаківський зробив значний внесок у дослідження історії українського мистецтва. Ще 1915 р. він подарував Музеєві велику і цінну особисту колекцію рукописних книг XVI–XVII ст. [16, од. зб. 108, арк. 37]. Він був ініціатором збирання та видання пам'яток мистецтва України, опублікував численні статті, рецензії документи, серед них – з історії мистецтв: “Козак Мамай”, “Суета сует”, “Символіка в українському мистецтві”, “Українські дерев'яні церкви”, “Реліквії старого київського самоврядування”, “Перший театральний будинок у Києві та його садиба”, “Український портрет до кінця XVIII століття”. 1926 р. Д. М. Щербаківський разом з братом видав другий том “Українського мистецтва” (Київ–Прага).

На 1928 р. планувалося відкриття Археологічного конгресу в Києві, в підготовці якого брав участь Д. М. Щербаківський. Здавалося, відкривалися нові перспективи розвитку наукових досліджень, але у Всеукраїнському історичному музеї ім. Т. Г. Шевченка, де працював Д. М. Щербаківський, після смерті 1925 р. директора М. Ф. Біляшівського, склалися дуже несприятливі умови. Музей очолив О. Вінницький, який не зумів створити належних умов для наукової праці. Склалася атмосфера бюрократизму і нервової напруги, адміністрація дозволяла собі нетактовне поводження з працівниками. Замість колегіального розв'язання питань, координації дій, вона використовувала систему доган і залякувань. Д. М. Щербаківський, М. Я. Рудинський, Ф. М. Ернст та інші неодноразово виступали проти бюрократизму адміністрації. Вже прийнявши страшне рішення покінчити з життям, у день смерті, Д. М. Щербаківський дав телеграму Б. В. Фармаковському в Ленінград: “В Ольвію командуються представники комітету: член комітету Макаренко, фотограф Павлов, аспіранти Венгржиновська, Магура, практиканти Гловинська, Білоцерківська” (6. 06. 27. 2 год. 30 хв.) Ця телеграма свідчить про його дуже відповідальне ставлення до службових обов'язків. У передсмертній записці до завідувача відділу Всеукраїнського музейного містечка Києво-Печерської Лаври (колишнього уманського гімназиста) П. П. Курінного він написав: “залишити музей, якому віддав кращі роки свого життя не маю сили, боротися з кваліфікованою підлістю Онищука й Вінницького далі вже не можу” [13. С. 41].

Залишивши цю записку, 6 червня 1927 р., не вважаючи гідним ученого протистояти інтригам та наклепам, Д. М. Щербаківський покінчив життя самогубством, кинувшись у Дніпро.

АРХЕОЛОГІЧНА СПАДЩИНА

Д. М. ЩЕРБАКІВСЬКОГО В ЙОГО АРХІВІ

Комплекс документів про археологічну діяльність ученого можна поділити на дві групи: матеріали про археологічні дослідження; документи про роботу вченого на посаді товариша голови Всеукраїнського Археологічного Комітету.

До першої групи документів належать звіт про археологічні розкопки курганів біля Олександрії, Єлизаветграда – матеріали досліджень Д. М. Щербаківського в Київській та Херсонській губерніях, проведені ним за завданням XIII Археологічного з'їзду в Катеринославі. Вдало інтерпретовані автором, матеріали розкопок було опубліковано 1905 р. під назвою “Розкопки курганів на межі Київської і Херсонської губ.”; матеріали з дослідження трипільської культури (виписки, бібліографічні картки, малюнки кераміки, орнаментів, порівняльні матеріали розкопок з Каледонії, Суз, Палестини, Мікен, Японії, Ашхабада, вирізки з журналів про археологічні знахідки в Херсоні, Херсонесі, Аккермані та інших містах; таблиці малюнків знахідок неолітичної і трипільської культур (1915). В архіві вченого зберігаються матеріали археологічних досліджень на Запоріжжі, Чернігівщині, околицях Гомеля (1925, 1916); фото знахідок з розкопок Мізенської палеолітичної стоянки та ін.

Вчений цікавився реставрацією фресок Софії Київської. Збереглися фотографії, літографії фресок та ікон цієї пам'ятки [16, ф. 9, од. зб. 101].

У фонді Д. М. Щербаківського відклалися унікальні документи – “Статут Київського українського археологічного інституту” і методичні розробки його, як викладача Археологічного інституту [16, ф. 9, од. зб. 133, 134]. Заслужують на увагу документи – “Проект плану музейних археологічно-етнологічних курсів при Українським національним музеї ім. Т. Г. Шевченка в Києві”, “Пояснююча записка навчального плану”, “Навчальний план”.

Окрему групу документів складають матеріали, що відображають діяльність Д. М. Щербаківського на посаді товариша ВУАК. На цій посаді вчений організував відділення мистецтва та очолив його, розпочав планомірне дослідження Подолі і Волині, представляв відділ мистецтва на виставці ВУАК (1926).

В архіві Д. М. Щербаківського збереглися матеріали про організацію археологічних курсів, охорону пам'яток старовини [16, ф. 9, од. зб. 227, 228, 237].

Історичні матеріали фонду дуже численні, вони ґрунтуються на літописах, архівних даних і відносяться до стародавньої та середньовічної історії. Серед них праці – “Нариси історії Луцького князівства половини XV ст.” (1900), “Бібліотека Вишневецького замку” (1902), “Фундушева запись князя Любарта Луцької церкви Іоанна Богослова” (1904), описи книги Волинської єпархії, копії архівних справ Софіївського собору, Києво-Печерської Лаври, жалуваних грамот, текстів до гербів, старовинних грошових документів [16, ф. 9, од. зб. 53–60].

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

В особистому архіві Д. М. Щербаківського зберігається великий комплекс матеріалів, що відображають його плідну педагогічну діяльність як вчителя Уманської гімназії, викладача Флоберівського інституту, Інституту пластичних мистецтв, Архітектурного, Археологічного, Художнього інституту та Художньо-індустріального технікуму. Це еталонні документи інститутів, курси лекцій, плани робіт, доповіді, огляди, рецензії та праці слухачів і студентів С. Таранушенка О. Спаської, М. Торчинського та багатьох інших, їхні реферати,

записки, щоденники експедицій, характеристики на студентів, заяви, списки слухачів та ін.

Збереглися у фонді унікальні документи Української Академії мистецтв (протоколи засідань ради, статут художньої школи, списки студентів, характеристики на них) за 1920–1924 рр.) [16, ф. 9, од. зб. 226], лекції з історії українського мистецтва, мистецтва зарубіжних країн, методичні записки, конспекти, резолюції першого з'їзду діячів українського пластичного мистецтва, “Відзив про звіт діяльності кафедри мистецтвознавства у Києві” за 1922 р. та інші матеріали. Такий, далеко неповний перелік документів з фонду Д. М. Щербаківського.

Листування з уманськими гімназистами свідчить про велику повагу до Д. М. Щербаківського, як талановитого педагога і людини. Численні фотографії з дарчими написами, позакласні роботи, праці Д. М. Щербаківського “Історія Умані”, “З культурного життя Уманщини” [16, ф. 9, од. зб. 260] – все це цінні матеріали не тільки для характеристики його педагогічної діяльності, а й досліджені джерела з краєзнавства та історії України.

МУЗЕЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

З 1910 до 1927 р. Д. М. Щербаківський працював завідувачем двома відділами Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Г. Шевченка (до революції – Київського міського музею) – відділом мистецтва та відділом побуту.

1911 р., після повернення ученого з-за кордону (Німеччина, Австро-Угорщина, Італія, Швейцарія), куди він відряджався для поповнення своїх знань з музейної справи, Д. М. Щербаківський активно взявся поповнювати фонди та запроваджувати нові технології зберігання матеріалів. Усі свої сили й енергію вчений вкладав у створення і зміцнення музею, організацію виставок, експедицій та екскурсій. У його фонді зберігаються матеріали багатьох етнографічних та архітектурних експедицій [16, ф. 9, од. зб. 76–83].

У спадщині Д. М. Щербаківського – програми збирання матеріалів, протоколи засідання секцій та зборів співробітників Музею про кадри, штати, звіти, про обмін експонатами, документами про господарські та фінансові справи (1920–1927) [16, ф. 9, од. зб. 198, 199, 208, 210, 214]. Вчений – автор огляду фондів музею “Відділ народного мистецтва у Всеукраїнському історичному музеї ім. Т. Г. Шевченка у Києві” (1925); “Музей України”, “Про утворення музеїв України” (1926); “Нові придбання рукописного відділу бібліотеки першого державного музею у Києві” (1923).

Д. М. Щербаківський був одним із перших організаторів обласних краєзнавчих та історичних музеїв у Чернігові, Білій Церкві та інших містах. Однією з останніх статей Д. М. Щербаківського була його робота “Культурні цінності у небезпеці” (1926) [16, ф. 9, од. зб. 207, 256, 265, 205, 166].

ДОКУМЕНТИ ПРО МИСТЕЦТВОЗНАВЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Архівні матеріали з мистецтва та архітектури переважають в особистому фонді вченого. Тут зберігаються автографи та рукописи його опублікованої праці “Українське мистецтво. Т. II. Буковинські і галицькі деревляні церкви, надгробки і придорожні хрести, фігури і каплиці”. Вчений ретельно збирав і систе-

матизував фотографії, негативи, малюнки, акварелі, художні картки, плани, креслення архітектурних пам'яток під час подорожі за кордон (1911) і військових дій на Західному фронті (1914–1917), фото церковних і громадських архітектурних пам'яток Галичини, Волині, Буковини, Холмщини – дерев'яних церков та кам'яних дзвіниць, каплиць, надгробків, розп'ять, поміщицьких дворів, садибних будівель, хат, подвір'їв, воріт [16, ф. 9, од. зб. 8–23].

Серед ілюстративних матеріалів зберігається записник Д. М. Щербаківського зі списками сфотографованих ним архітектурних пам'яток 1917 р., який під час дослідження цих матеріалів допоможе встановити невизначені об'єкти. Додаткові відомості подають списки церков, анкетні листи реєстрації церковних будівель. Вчений зібрав матеріали з церковної та громадської архітектури всіх регіонів України. [16, ф. 9, од. зб. 11, 13, 16, 20, 24, 25, 37]. Збереглися також ілюстрації архітектурних пам'яток Петербурга, Тбілісі, Тирасполя, Алупки та ін. Аналіз та дослідження зібраного матеріалу дали змогу вченому написати численні наукові праці, серед найвагоміших – статті узагальнюючого характеру: “Український архітектурний стиль (короткий огляд історії розробки питання)”, “Архітектура. Церква. Дзвіниця”, “Синагоги та єврейське мистецтво” [16, ф. 9, од. зб. 45, 47].

З особливою увагою Д. М. Щербаківський вивчав архітектуру Києва, починаючи з ілюстрацій архітектурного стилю до літописів та малюнків Вестерфельда (1653) до графічних робіт XIX–початку XX ст. Дослідженню Києва присвячені статті вченого, опубліковані 1926 р. – “Перший театральний будинок у Києві та його садиба”, “Реліквії старого київського самоврядування”. Д. М. Щербаківський вивчав також іконопис і все, що з ним пов'язано – іконостаси, церковний живопис, фрески, різьбу по дереву на іконах, іконостасах, царських воротах. Його цікавили художники-іконописці, іконографія Христа й Богородиці, побутові елементи в українському та російському іконописі, символічні та алегоричні ікони, зображення “Страшного суду” [16, ф. 9, од. зб. 53, 115–193].

У фонді відклалися матеріали до лекцій Д. М. Щербаківського з історії мистецтва [16, ф. 9, од. зб. 185–187]. Також матеріали до засідань, з'їздів, конференцій Українського наукового товариства за 1918–1920 рр., що свідчать про організаційні здібності вченого [16, ф. 9, од. зб. 184, 198, 199, 223]. Практично всі виставки з мистецтва в Києві проводилися за участю Д. М. Щербаківського (починаючи від Всеросійської виставки 1913 р. в Києві, а в 20-ті роки – виставки при ВУАК) [16, ф. 9, од. зб. 64, 67].

Д. М. Щербаківський був рецензентом праць з мистецтва: С. Таранушенка “Пам'ятки старої Слобожанщини” (Харків), “Матеріали до історії українського мистецтва. Будівництво. Старі хати Харкова” (1922), “Хата по Єлизаветградському пр. 35 у Харкові” (1921), І. Ф. Шмідта “Мистецтво старої Русі-України” (1919), М. Шумицького “Український архітектурний стиль” (1914), В. Січинського “Архітектура Крехівського монастиря по деревориту 1699 р.” [16, ф. 9, од. зб. 243, 247–251].

ЕТНОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

В особистому фонді Д. М. Щербаківського багато документів етнографічного характеру: автографи статей, фотографії, замальовки, акварельні малюнки, художні картки. Ще будучи студентом, Д. М. Щербаківський щорічно мандрував у різні куточки України й далеко за її межі. У фонді є матеріали експедицій та екскурсій на Київщину та Полтавщину (1906), на Вінниччину (1908), Волинь і Поділля (1910), Запоріжжя (1927) та інші регіони; щоденники, малюнки, описи колекцій, списки матеріалів, листування, програми для збирання матеріалу [16, ф. 9, од. зб. 75–104, 106].

Великий розділ у фонді складають мистецтвознавчі матеріали, аналізуючи які Д. М. Щербаківський написав і опублікував праці “Готичні мотиви в українському золотарстві” (1924), “Золотарська оправа книжки в XVI–XIX ст. на Україні” (1924), “Оправа книжок у київських золотарів XVII–XIX ст.” (1926) [16, ф. 9, од. зб. 107–110].

Спадщина вченого містить матеріал про церковні речі з дорогоцінних металів (даровниці, оправи книг, панікадила) [16, ф. 9, од. зб. 112–114]. Збереглися списки речей зі золота, повернених у 20-ті роки з Москви [16, ф. 9, од. зб. 110].

Досліджував Д. М. Щербаківський килимарство, орнамент та кольорову гаму, готував виставку українських килимів (1924), написав статтю “Українські килими” [16, ф. 9, од. зб. 61, 162–164].

Окремий комплекс складають матеріали з фольклору: методичні посібники по збиранню фольклорних джерел, пісні, вірші, інтермедії “страшний суд” і “нечиста сила”, заговори, думи, легенди, оповідання, казки, шедрівки, канти [16, ф. 9, од. зб. 161–173, 261–269].

ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ ДОКУМЕНТІВ ФОНДУ

Творчі (археологія): матеріали з питань дослідження трипільської культури (виписки, бібліографічні картки). Малюнки кераміки, орнаментів, порівняльні матеріали з Каледонії, Суз, Палестини, Мікен, Японії, Ашхабада. Звіт про археологічні розкопки курганів поблизу Олександрії, Єлизаветграда та Медвина; матеріали з археологічних досліджень на Запоріжжі, Чернігівщині, біля Гомеля (1925); таблиці малюнків знахідок неолітичної та трипільської культур, фото Узинської палеолітичної стоянки; фото з журналів про археологічні знахідки в Херсонесі, Аккермані та інших містах; “Нові придбання рукописного відділу бібліотеки першого державного музею у Києві” (1923).

Історичні матеріали: “З культурного життя Уманщини” (стаття та матеріали до неї); “Нариси історії Луцького князівства до половини XV ст.” (1900), “Двохсотліття Полтавської битви” (реферат, 1909), виписки по темі “Література стародавня та рукописи” (опис частини книги Волинської Єпархії, поминання, молитви, копії архівних справ Софіївського собору з історії золотарства, Києво-Печерської Лаври), про гравірувальні дошки, гути, кахлі, жалувані грамоти, листи, тексти до гербів, грошові документи та ін.; “Культурні цінності в небезпеці” (1926), матеріали з історії Києва (бібліографія, виписки, списки першодрукованих книг, виданих у Києві, описи малюнків Вестерфельда (1653), Павловича

(1900–1912), Бороздина (1810), Закревського (1840), Джемма (1814), Петрова; б/д).

Матеріали з історії географії: “Опис міст, сіл, губерній, атласи подорожі” (бібліографічні картки – 300 арк.)

Матеріали з мистецтва та архітектури: неопубліковані або частково опубліковані праці – “Українське народне мистецтво” (уривки, статті), “Завдання художнього кустарного виробництва на Правобережній Україні”, “Вступ до хрестоматії по народному мистецтву”, “Чи існує народне мистецтво?”

Матеріали з українського фольклору та етнографії: записи, бібліографія з питань хорової музики, оркестрів, музичних інструментів, театру, пісні, вірші, інтермедії, думи, легенди, жарти, казки, колядки, молитви.

Матеріали з дослідження художньої спадщини Т. Г. Шевченка: програми концертів, художні картки, текст доповіді присвяченої Кобзарю, фото з його малюнків (1905–1910); рецензії на праці І. Огієнка, Л. Мазюкевича, П. Поповича, В. Січинського, С. Тарануценка, К. Шероцького, Ф. Шмідта, М. Шумицького.

Автографи та рукописи опублікованих праць: “Українське мистецтво. Т. 2: Буковинські і Галицькі дерев'яні церкви, надгробки і придорожні хрести, фігури, каплиці”, “Символіка в українському мистецтві” (1921), “Козак Мамай (народна картинка)” – стаття і матеріали до неї; “Іван Голота на стародавній картині”, “Кріпацькі капели на Україні” – стаття і матеріали до неї.

Біографічні документи: школа, студентство (1892–1902), матеріали про педагогічну діяльність (призначення в Уманську (1906) і переведення в Київську (1910) гімназії, конспекти лекцій, записники); особисті документи періоду першої світової війни (записники, солдатські листи і вірші, політичні прокламації, фото, довідки, анкети, розрахункові книжки, записки); візитки, абетка, фото (1917–1927).

Матеріали службової діяльності: протоколи засідань секції мистецтв Українського наукового товариства в Києві (1918–1920), матеріали з'їздів, рад, засідань, інструкції, каталоги музейних експонатів, документи нарад музеїв України, тези, доповідна записка про створення музею. Тези доповіді Д. М. Щербаківського “Краєвий музей” і матеріали до нього (1928); проект плану музейних археологічно-етнографічних курсів при Українському національному музеї ім. Т. Г. Шевченка в Києві; матеріали Київського історичного музею (кадрові та облікові документи, справи про придбання експонатів, листування, відкриті листи, довідки, протоколи музейної ради, фінансові та господарські документи (1918–1927); “Записки етнографічного товариства” (1925); доповідь Д. М. Щербаківського на конференції з мистецтвознавства (1924), організаційні документи і листування про створення музеїв Києва, Чернігова, Білої Церкви, Умані та інших міст (рукописи різних років); лекції з історії українського мистецтва та мистецтва зарубіжних країн, методичні посібники, плани лекцій, посібники, записки; Статут Київського українського археологічного інституту; “Методика мистецтв і заняття в Археологічному інституті” (план лекції і матеріали до неї); резолюції першого з'їзду діячів українського пластичного мистецтва

(1918), “Відзив про звіт діяльності дослідчої кафедри мистецтвознавства у Києві за 1922–23 рр.”; проекти планів позашкільної художньої освіти 20-х років ХХ ст.; документи Академії мистецтв (протоколи засідань ради, заяви, статут художньої школи, списки студентів і характеристики на них та ін. (1920–1924); матеріали організації археологічних курсів, конференцій, чернетки доповіді Д. М. Щербаківського про вивчення і охорону пам’яток, проекти навчального плану археологічних курсів, акти, постанови, протоколи засідань та ін. (1919–1923).

Рукописи опублікованих праць інших авторів: Гуцало А. “Надглавні хрести на Київщині” (1914) 16 арк., автограф (укр. мова); “Надбанні хрести українських церков XVII–XVIII ст. (1914), 11 арк., рукопис (укр.); “Стародубське бароко», 2 пр. (1914), 18 арк., 7 арк. (укр. і рос.); Ернст Ф. Л. “Дерев’яна Златоустівська церква на Старому Києві” (1921), 15 арк., автограф (укр.); “Надгробок Румянцева-Задунайського в Київській Лаврі” (1921), 28 арк., автограф (укр.); Отченашенко П. Х. Матеріали до вивчення фольклору: пісні, казки, перекази та ін. (1917–1921), 28 зошитів, автограф (укр.); Модзалевський В. “До біографії українського штихаря Григорія Левицького” (1919), 11 арк., машинопис (укр.); “До історії українського лірництва”, 73 арк., автограф (укр.); рецензія С. А. Тарануценка на роботу М. Рудинського “Архітектурне обличчя Полтави” (1921), 4 арк., машинопис (укр.); Шмідт Ф. “Про видання св. Софії” (1921), 10 арк., 38 арк. (укр., рос.); реферати слухачів Інституту археології і архітектури – М. Чекіна, Є. Ізюміна, О. Спаської, М. Торчинського, М. Мушки, М. Бойка та інших з етнографії та архітектури (1923–1924), 62 арк., автографи (укр.); Антонович В. Б. Виписки з літератури, примітки, матеріали до наукової праці “Характеристика південноросійського народу і його політичних відносин до сусідніх народів” (60-ті роки ХІХ ст.), 201 арк., автограф (рос.), бібліографічні картки з дослідження російської та іноземної літератури (60-ті роки ХІХ ст.), 274 арк., автограф (рос.).

Образотворчі матеріали: фотографії Д. М. Щербаківського в молодому і середньому віці, групові фото та фото воєнних років, автопортрет М. Щербаківського – батька вченого, побутові сцени, красвиди с. Шпиченці на Київщині, Алупки та ін.; ілюстрації археологічних знахідок (Мізін, Херсонес, Аккерман, Трипілля), фото архітектурних пам’яток дерев’яного зодчества, іконостасів та ікон, краєвиди міст і сіл, фотографії знярядь праці, кераміки, меблів, килимів, одягу, орнаменту, мініатюр, зброї, малюнки аквареллю.

Листування: листи до Д. М. Щербаківського від дирекції Інституту архітектури (61, 1922–1924), Художнього інституту (24, 1924–1926), Академії Наук (25, 1921–1927), Академії мистецтв (22, 1918–1922), ВУАК (11, 1925–1927), Музичного товариства ім. Леонтовича (38, 1922–1927), видавництва (150, 1923–1927), Художньо-індустріальної профшколи, Художньо-індустріального технікуму, Інституту української наукової мови, Університету та інших установ і наукових закладів (121, 1918–1926).

Приватне листування. Перелік осіб, які надсилали листи до Д. М. Щербаківського: Ангерер Ц. (1, 1913), Анищенко (1, 1912), Антоно-

вич В. Б. (2, 1911), Баккалінська В. (1, 1923), Бахтин К. Н. (1, 1922), Безвенглинський Б. (2, 1926), Біллевич З. (1, 1894), Біляшівський М. Ф. (15, 1904–1917), Болсуновський К. В. (3, 1909–1919), Борянський П. (1, б/д), Бочков Д. (2, 1927), Брилінг Б. (2, 1926), Бродовський В. (1, 1909), Бурачек М. (4, 1920–1924), Бутович В. (2, 1906–1912), Вайншток І. (2, б/д), Винницький А. (3, 1927), Вировський Є. (1, б/д), Висоцький Ф. (1, 1911), Вишницер-Барашзейнг Р. (1, 1913), Влазовик (1, б/д), Водецький І. (1, 1925), Гнатюк В. (3, б/д), Голубовський П. (2, б/д), Гольденберг Є. М. (207, 1909–1914), Гольденберг Є. М. до Жебровської М. С. (45, 1907–1910), Грушевський М. (1, б/д), Дяченко В. (10, б/д), Ернст Ф. (7, б/д), Клінгер В. (14, б/д), Козловська В. Є. (4, б/д), Коцюбинська Н. (138, 1927–1929), Кривицький О. (12, б/д), Куринний П. (20, б/д), Макаренко М. О. (4, б/д), Перетц В. (6, б/д), Реформатський С. (1, б/д), Рибчинський Н. (1, 1920), Рклицький С. (1, 1927), Роголинський А. (1, 1927), Роголинський К. (1, 1927), Розмитаєнко Т. (1, б/д), Романчик (1, 1914), Рудинський М. Я. (7, 1921–1926), Рудченко Д. (5, 1922–1925), Русова С. (1, 1918), Савостьянов А. (1, 1912), Сальданж (1, 1924), Сафронов Н. (2, 1914), Сваричевський С. (2, 1914), Свенцицький І. (1, 1912), Семенов П. (1, 1908), Семенов С. (1, 1925), Сергієв Н. (1, б/д), Симашкевич А. (1, 1925), Сичинський Е. (1, 1926), Сосницький А. (1, 1913), Спаська Є. (11, 1925–1927), Стадник (1, б/д), Струтинський М. (2, 1913), Суровцева Н. (1, 1926), Танашевич Н. (2, 1922), Таранущенко С. (14, 1926), Тарасюк (1, 1919), Тарногородський С. (1, 1926), Тешенко Я. (1, 1924), Ханенко В. і Б. (11, 1904–1910), Чернеча К. (3, 1910), Чикаленко Л. і Є. (3, 1925), Шероцький К. (3, 1918), Шлейфер Г. (1, 1918), Шмідт Ф. (6, 1918–1923), Шугаєвський В. (3, 1925), Щербаківський В. М. (150, 1896–1927), Щербаківські М. і Ф. (171, 1892–1927), Яворницький Д. (1, б/д), Якимович С. (2, 1925), Якубаніс Г. (7, 1904–1905), Якубський О. (2, 1911–1914), Яненко О. (1, б/д), Яновський А. (3, 1909), Ярмолинський А. (1, 1926), Ящуролинський Х. (1, 1914), листи учнів гімназії (133, 1907–1925). Збережені також чорновики, фрагменти листів Д. М. Щербаківського різним адресатам (87, 1892–1927).

Бібліотека Д. М. Щербаківського була заповідана ВУАКу і ввійшла до складу бібліотеки Інституту археології НАН України. У фонді вченого зберігається список книг його бібліотеки [16. од. зб. 55].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Грушевський М. С.* Данило Щербаківський (1877–1927): Некролог // Україна. – 1927. – № 3. – С. 212–215.
2. Данило Щербаківський // Глобус. – 1927. – № 12. – С. 185.
3. Д. М. Щербаківський // Вечірній Київ. – 1927. – 6 червня. – № 86.
4. *Ернст Ф. Л.* Данило Михайлович Щербаківський (Пам'яті дослідника) // Бібліографічні вісті. – 1928. – № 1. – С. 127–136.
5. *Козловська В. Є.* Пам'яті дорогого товариша Д. М. Щербаківського // Етнографічний вісник. – 1928. – № 6. – С. VIII–XIX.
6. *Павловський В.* Данило Щербаківський (1877–1927) // Український історик. – Нью-Йорк. – 1977.

7. Похорон Д. М. Щербаківського. Життя і наукова діяльність Данила Михайловича Щербаківського // Пролетарська правда. – 1927. – 12 червня. – № 131.
8. *Сидоренко В. О.* Ревний колекціонер і невтомний дослідник // Народна творчість та етнографія. – 1968. – № 5. – С. 67–71.
9. *Франко О. О.* В. М. Щербаківський – дослідник Полтавщини (за архівними матеріалами [Данила Щербаківського]) // Археологічний збірник Полтавського краєзнавчого музею. – 1992. – № 2. – С. 55–58.
10. *Франко О. О.* Наукова і суспільно-політична діяльність В. Щербаківського // *Ukrajinska svobodna univerzita (1921–1996)*. Наук. зб. конф-ї, присвяченої 75-й річниці заснування УВУ (Прага, 29–30 листопада 1996). – Прага. – 1998. – С. 45–55.
11. *Франко О.* Архів Вадима Щербаківського у Празі // 100 років колекції Державного музею українського народного декоративного мистецтва. Наук. зб. – К., 2002. – С. 43–51.
12. *Шовкопляс І. Г.* Розвиток радянської археології на Україні (1917–1966). Бібліографія. – К., 1969. – С. 20, 33, 116, 245, 305.
13. *Шовкопляс Г.* Данило Щербаківський і музей // 100 років колекції Державного музею українського народного декоративного мистецтва. Наук. зб. – К., 2002. – С. 39–42.
14. *Щербаківський В.* Українське мистецтво. Вибрані неопубліковані праці. – К., 1995.
15. Щербаківський Данило Михайлович // Українська Радянська енциклопедія. – К., 1985. – Т. 12. – С. 459.

МАТЕРІАЛИ ДАНИЛА ЩЕРБАКІВСЬКОГО В ІНШИХ
НАУКОВИХ АРХІВАХ ТА ФОНДАХ

16. НА ІА НАНУ ф. ВУАК, од. зб. 108, 112, 116; ф. СПМК 1933 р. од. зб. 461, ф. 9.
17. Науковий архів Російського етнографічного музею (Санкт-Петербург), ф. 1, оп. 2, од. зб. 74.
18. Центральний державний історичний архів Росії (Санкт-Петербург), ф. 733, оп. 151, од. зб. 205, 392; оп. 152, од. зб. 18.
19. Науковий архів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України імені М. Рильського, ф. 29, од. зб. 32, 384, 385, арк. 35–38; ф. 28, од. зб. 350.
20. Центральний державний архів вищих органів державної влади України (Київ), ф. 3864, оп. 1, од. зб. 1–49.
21. Інститут рукописів Центральної наукової бібліотеки НАН України ім. В. Вернадського, ф. 236, од. зб. 1–6, 12, 33–43.
22. *Statni ustředni archiv v Praze* (Центральний державний архів в Празі (Чехія), ф. 1252 (Український музей) Картон 16, № 375, 377; Картон 69–77, 81, 91, 92.

ANALYSIS OF THE DOCUMENTS AND THE MATERIALS FROM THE PRIVATE SCIENTIFIC ARCHIVE OF DANYLO SHCHERBAKIVSKY**O. Franko***Ivan Franko L'viv National University
Universytetska St. 1, L'viv, 79000*

The materials are analyzed from private scientific archive of famous Ukrainian archaeologist, ethnologist, museum creator Danylo Shcherbakivsky. He is well known as an art expert in the field of sacral architecture, founder of Kyiv City Museum, co-chairman of Whole-Ukraine Archaeological Committee, organizer and leading lector of Danylo Shcherbakivsky's Archaeological Institute (1877–1927). His archive is kept in Scientific Archive of Institute of Archaeology of National Academy of Sciences of Ukraine. These documents are valuable source for the history of development of archaeological science at the end of 19th–beginning of 20th century. There are materials not only from Central Ukraine but also from Galychyna, Bukovyna and Transcarpathian region.

Key words: Danylo Shcherbakivsky, archive, archaeology of Ukraine, Whole-Ukraine Archaeological Committee, ethnic architecture, ethnology.

АНАЛИЗ ДОКУМЕНТОВ И МАТЕРИАЛОВ ЛИЧНОГО НАУЧНОГО АРХИВА ДАНИИЛА ЩЕРБАКИВСКОГО**О. О. Франко***Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000*

Проанализированы материалы личного архива выдающегося украинского археолога, этнолога музейоведа и искусствоведа народной сакральной архитектуры, одного из основателей Киевского городского музея, заместителя председателя Всеукраинского археологического комитета (ВУАК), организатора и преподавателя Археологического института Даниила Михайловича Щербакивского (1877–1927), хранящегося в Научном архиве Института археологии Национальной Академии наук Украины.

Документы фонда являются ценным источником по истории развития археологической и других наук конца XIX–первой трети XX в. Сосредоточены материалы не только центрального региона Украины, но и Галичины, Буковины, Закарпатья.

Ключевые слова: Д. Щербакивский, архив, археология Украины, ВУАН, народная архитектура, этнология, ВУАК.

*Стаття надійшла до редколегії 27. 02. 2009
Прийнята до друку 28. 03. 2009*